

DESTINUL LOCUINTELOR NOBILIARE CENTRAL-EST-EUROPENE SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL DE LA TUȘNAD - MARTIE 1996

Al V-lea simpozion științific internațional de la Tușnad - ediția 1996, organizat de Asociația Restauratorilor de Monumente Istorice din Transilvania (A.R.M.I.T.) cu concursul Comitetului Național Român I.C.O.M.O.S., Comitetului Național Ungar I.C.O.M.O.S., Comitetului național German I.C.O.M.O.S., Ministerului Culturii - Inspectoratelor Județene Harghita și Covasna, Universității Tehnice Cluj - Secția de Arhitectură, Asociației pentru Protecția Monumentelor "Keopcezi Sebestyen Josef", - a constituit o ediție aniversară (5 ani de la organizarea primelor prelegeri în domeniul istoriei, cercetării, proiectării și execuției lucrărilor de restaurare desfășurate inițial cu concursul specialiștilor români și maghiari).

Simpozionul a debutat cu un moment festiv - prilej de reflecție privind drumul parcurs și de apreciere a meritelor celor ce prin efortul lor au contribuit la reușita acestei acțiuni concretizată atât într-o experiență incontestabilă acumulată de organizatori, cât și în formarea unor viitori specialiști în domeniul restaurării monumentelor.

Ediția 1996 a Simpozionului, având ca tematică "Destinul reședințelor nobiliare central est-europene" s-a desfășurat pe parcursul a 7 zile (17-23 martie 1996) reunind cca 200 de specialiști în domeniul restaurării din România, Ungaria, Slovacia, Slovenia, Austria, Germania, Anglia, Suedia. Cele 60 de comunicări prezentate au abordat o problemă complexă variată, datorată complexității tematicii propuse de organizatori.

Locuința nobiliară - entitate economică, socială și culturală specifică epocii medievale, reprezintă un program de arhitectură de tip complex, în continuă transformare, funcție de schimbările intervenite în stilul de viață cât și în tehnica militară.

Evenimentele petrecute în ultimul secol au făcut ca majoritatea unor astfel de construcții în special în zona central est-europeană, să intre în

desuetudine, o dată cu dispariția clasei sociale care le-a construit.

Tocmai acest fapt face ca sarcina restauratorilor să fie deosebit de importantă atât în planul cercetării științifice în vederea restituirii tuturor elementelor semnificative ale construcției și anturajului său (parcuri și grădini istorice) cât și în cel al managementului și utilizării lor de către societatea contemporană.

Aceste sarcini au impus, în special în țările cu un număr foarte mare de astfel de monumente, abordarea unor programe pe termen lung privind evidența, conservarea și restaurarea locuințelor nobiliare, cât și promovarea unor măsuri legislative favorabile acestei acțiuni.

Plecând de la ideea că locuințele nobiliare: castelele, palatele, curiile, conacele, reprezintă un program cultural specific, cu valori deosebite istorice, artistice și de utilizare, grav amenințate de schimbările sociale și economice intervenite în țările Europei centrale și de est în special după cel de-al doilea război mondial, organizatorii simpozionului și-au propus prilejuirea unei confruntări active de idei rezultate din ampla problemă a restaurării și gestiunii locuințelor nobiliare.

Materialele prezentate în cadrul comunicărilor se grupează în următoarele categorii tematice:

- Cercetarea istorică - considerații generale privind tipologia programului locuinței nobiliare în diverse zone
- Strategii de restaurare
- Studii de caz privind problematica programelor de cercetare, restaurare și valorificare
- Gestiune - management și utilizare
- Perspectivelor privind destinul locuinței nobiliare în contextul legislativ existent în diverse țări.

I. TIPOLOGIE ȘI STRATEGII DE RESTAURARE

În cadrul considerațiilor cu caracter general privind practica restaurării locuințelor nobiliare în di-

verse țări, conferința *Castelele în practica de protecție a monumentelor din Ungaria* (Feyérdy Tamas) a scos în evidență printre altele preocuparea continuă a specialiștilor în protecția monumentelor din Ungaria pentru elaborarea unor programe realiste în favoarea restaurării castelelor, bazate pe noile posibilități economice și legislative.

O problemă specifică o constituie salvarea patrimoniului mobil al castelelor (obiecte de artă, mobilier, arhive, documente, biblioteci) - aceasta fiind sarcina prioritară a programului inițiat de Departamentul pentru protecția monumentelor din Slovacia după 1945 *Castele din Slovacia de Est - probleme de restaurare și revitalizare* (Alexander Balega).

Aspecte interesante privind consecințele statutului juridic în utilizarea actuală a castelelor, în diferite țări europene, au prezentat: Roman Andras, *Castele în Europa*; Helmut Stampfer, *Probleme de restaurare ale castelelor din Tirolul de Sud*; Ivan Gojdic, *Revitalizarea castelelor din Slovacia*; Jovo Grobovsek, *Castele din Slovenia*.

Rezultatele unor studii aprofundate, constând din materiale de sinteză ce au pus accentul mai mult pe tipologie, au prezentat cercetători cunoscuți ai domeniului: Kovacz Andras, *Cetăți, castele, conace transilvănene - aspecte de istoria artei*; Konya Adam *Conace secuiești*; Csörtan Ferencz, *Fortificații în partea europeană a spațiului bizantino-otoman*; Liviu Brătuleanu, *Reședințele nobiliare din zona extracarpatică*.

În cadrul cercetărilor de arhivă, comunicările *Dinamica construirii castelelor transilvănene* (Paul Niedermeyer), *Palatul de la Constantinopol al lui Dimitrie Cantemir* (Anca Brătuleanu) și *Proiectul unui Castel din sec. al XVIII-lea* (Hanna Derer), au constituit demonstrații riguroase ale contribuției pe care le poate avea cercetarea istorico-arhivistică, în munca de restaurare.

II. ASPECTE PRACTICE ALE RESTAURĂRII REȘEDINTELOR NOBILIARE

În această categorie tematică se încadrează prezentarea unor studii de caz, oferind posibilitatea cunoașterii unor modalități concrete de intervenție în cadrul restaurării unui monument și a ansamblului aferent.

Comunicarea cunoscutului restaurator maghiar Janos Sedlmayer, *Castelul din Hedervar și situl înconjurător* a scos în evidență efortul de păstrare a autenticității monumentului și a stilului său - așa cum a reieșit în urma amplei campanii de cercetare multidisciplinară, în condițiile introducerii noii funcțiuni - Casă de oaspeți.

Impactul pe care îl pot avea noile cerințe funcționale, în cazul concret al introducerii de utilități moderne a fost ilustrat de Maté Szolt în *Castelul regal Gödöllő*.

În cazul în care salvările istorice, artistice, memoriale, impun păstrarea funcțiunii inițiale, se recurge ca în cazul conacului Mudrany, la conservarea funcțiunii de muzeu cu reconstituirea în detaliu a mobilierului de epocă și a decorației interioare Sisa Bela, *Conacul Mudrany din Szabolcs*.

O componentă importantă a acestui tip de program o constituie grădinile și parcurile istorice a căror restaurare și punere în valoare necesită o muncă asiduă de cercetare în vederea redării aspectului original: Orsi Karoly, *Arhitectura parcurilor istorice*.

Inexistența unei atare specializări

în România constituie o carență ce trebuie să fie înlăturată în viitorul apropiat, este ideea de care ne convinge comunicarea bogat ilustrată a lui Gabriel Lambescu, *Consemnațiuni privind amenajările peisagistice ale unor conace și castele din sudul Transilvaniei*.

În preocupările specialiștilor privind problematica locuințelor nobiliare se înscriu și studiile de valorificare funcțională ale unor mari ansambluri: Marina Iliescu, *Cetatea Făgăraș - restaurare și punere în valoare*; Sanda Ignat, *Castelul Bethlen - Criaș - posibilități de reutilizare*; ca și prima acțiune în cadrul unui program mai amplu de inventariere pentru zona transilvăneană prezentat de UTILITAS *Cetăți, castele, conace transilvănene - date statistice*.

O pondere mare în cadrul temelor abordate a constituit-o prezentarea consecințelor ce derivă din statutul juridic al monumentelor și din prevederile legale în favoarea acestora, reieșind din cele expuse preocuparea de a găsi formula optimă de proprietate și administrare, capabilă să întrețină forma de viață și cadrul spiritual necesar menținerii și conservării monumentului.

Ca de obicei, în cadrul acestor simpozioane, problemele tehnice ale restaurării (probleme structurale, sisteme de încălzire, alimentarea cu apă, eradicare atacuri biologice etc.) au completat seria informațiilor privind exemplificarea posibilităților de restaurare ale reședințelor nobiliare.

Pe lângă interesantele dezbateri teoretice, programul simpozionului a

cuprins vernisajul la muzeul din Sf. Gheorghe a expoziției "Castele și Cetăți din Ungaria sec.XI-XIX" - expoziție itinerantă, ce a fost prezentată și în Franța (Angers), Belgia (Tournai, Gent), Luxemburg, Germania (Stuttgart) - bucurându-se de un interes deosebit.

De asemenea, două zile de excursii cu prezentarea unor monumente istorice din județele Brașov, Covasna, Neamț, din sfera tematicii (20.03.1996): Conacul Olteni inspirat din palatul Elysée - Paris (subiectul comunicării lui Bugar - Mészáros Karoly, *Exigențele culturale în restaurarea castelelor*), Castelul Făgăraș, Conacul Mikes din Zagon, Castelul Lăzarea, Cetatea Neamț și Cetatea Miko - Miercurea Ciuc - unde a avut loc festivitatea de închidere - "Seara renașcentistă" - au completat informațiile teoretice cu impresii directe.

În încheierea programului de comunicări, în baza discuțiilor și dezbaterilor pe marginea lucrărilor prezentate de participanți, a fost redactat actul final al conferinței internaționale: **Recomandare privind salvarea și protejarea castelelor - prezentat în continuare.**

În încheiere, se poate conchide că ediția 1996 a Seminarului Internațional, Tușnad, România, a fost cu adevărat o ediție aniversară, marcând, după 5 ani de activitate un moment de recunoaștere și apreciere a rezultatelor strădaniilor depuse, prin responsabilități asumate în activitatea de protecție a patrimoniului arhitectural.

Arh. MARINA ILIESCU

Participanții la a V-a Conferință științifică internațională privind protecția monumentelor, desfășurată la Tușnad în perioada 17-23 martie 1996, în urma dezbaterilor având ca temă "Destinul locuințelor nobiliare în țările central și est-europene",

având în vedere aspirațiile privind păstrarea patrimoniului arhitectural european și a întregii omeniri, în cadrul căruia castelele (înțelegând prin această noțiune locuințele nobiliare, palatele, curiile și conacele) reprezintă un tezaur cultural specific,

constatând că acest patrimoniu deosebit de valoros pentru identitatea popoarelor, ce conține nu numai valori istorice și artistice dar și valori de întrebuințare, este amenințat de dispariție prin

- profunde schimbări sociale și economice de după cel de al 2-lea război mondial,

- starea de degradare continuă, accentuată în ultimele decenii,

- posibilitățile de salvare încă existente prin intervenții și eforturi imediate care nu se pot rezuma doar la câteva clădiri de valoare excepțională, **acordă** din motivele enunțate o importanță specială acțiunii armonizate a specialiștilor, guvernelor, administrațiilor locale, organizațiilor neguvernamentale și în mod deosebit a proprietarilor și deținătorilor de castele conform acordurilor și recomandărilor europene și internaționale cu referire specială la Convenția de la Granada 1985 privind protecția patrimoniului arhitectural european

și adresează acestora prezenta **Recomandare** în interesul salvării și conservării acestei părți a patrimoniului arhitectural, precum și integrării ei în programele de dezvoltare menite să servească prezentul și viitorul, dar și să păstreze valorile moștenite din trecut.

Definirea valorilor și obiectului protecției

Sub coordonarea organizațiilor și instituțiilor abilitate cu cercetarea și protecția monumentelor este necesar să se realizeze:

1. Inventarul global, cu caracter unitar pentru țările din centrul și estul Europei, cuprinzând obiective de acest tip, indiferent dacă în prezent sunt cuprinse sau nu în protecția națională instituită.

2. Cercetarea istorică și arhivistică, baza documentară necesară cunoașterii evoluției și transformărilor pe care le-au suferit castelele (inclusiv cele dispărute) și a alegerii soluțiilor celor mai potrivite pentru reabilitare.

3. Intervențiile directe ce vizează castelele și zonele de protecție vor fi precedate de întocmirea unei documentații științifice bazate pe cercetări aplicative cu identificarea valorilor încă existente, în scopul punerii lor în valoare.

4. Intervențiile privind castelele se vor realiza numai cu acordul și sub controlul forurilor competente de protecția monumentelor istorice.

Acțiuni prioritare în scopul salvării castelelor

5. Clarificarea statutului juridic și stabilirea cadrului legal de proprietate sau gestiune pe termen lung, astfel încât fiecare castel, de preferință cu înțreg domeniul său original, să fie în administrarea unui singur deținător.

6. Reunificarea domeniilor fărâmițate în cadrul proiectelor de dezvoltare și amenajare teritoriale locale sau zonale.

7. Stabilirea priorităților de intervenție pentru clădirile grav avariate în scopul prevenirii distrugerii acestora înaintea soluțiilor definitive și asigurarea pazei și protecției.

8. Modificarea funcțiunii castelelor cu utilizare improprie în acord cu principiile conservării integrate, introduse în planurile de dezvoltare locală.

Acțiuni de finanțare

9. Inițierea unor programe manageriale naționale pentru valorificarea potențialului economic reprezentat de castele.

10. Elaborarea unui sistem legislativ prin care proprietarii sau deținătorii pe termen lung să beneficieze de ajutorare și facilități (subvenții directe, credite, reduceri de impozite și taxe etc.) pentru efectuarea lucrărilor de restaurare în concordanță cu exigențele impuse de păstrarea valorii lor.

11. Castelele proprietate de stat să fie vândute sau concesionate pentru sume simbolice permițând utilizatorilor atribuirea întregii sume disponibile reabilitării.

12. Încurajarea înființării unor

organizații civice, care au ca scop conservarea castelelor (eventual prin atragerea foștilor proprietari sau descendenților acestora), pentru a mări sfera deținătorilor posibili, interesați în întreținerea lor.

13. Mobilizarea resurselor turismului cultural și a colaborării internaționale în vederea obținerii fondurilor necesare reabilitării.

Popularizarea și atragerea sprijinului social

14. Restabilirea relației între castel și mediul său social direct prin informarea și mobilizarea populației, a organelor administrației locale și a organizațiilor civice.

15. Refuncționalizarea castelelor, corespunzând nevoilor social-culturale locale și asigurarea posibilității de vizitare a celor mai semnificative părți ale acestora.

Asigurarea formării specialiștilor pentru conservarea și reabilitarea castelelor

16. Pentru menținerea colaborării sociale indispensabilă valorificării întregului potențial al castelelor vor fi utilizate resursele informaționale oferite de mass-media locală, națională și internațională.

17. Participarea specialiștilor competenți și atestați conform legislației este indispensabilă pe tot parcursul proiectării și execuției lucrărilor de restaurare. Restaurarea castelelor impune și formarea muncitorilor de înaltă calificare specializați în meserii tradiționale.

18. Pentru reconstituirea interioarelor castelelor - operație de mare dificultate - se va iniția, cu participarea specialiștilor competenți, "perfecționarea" obiectelor autentice, răspândite, pierdute.

19. Reabilitarea, uneori construcția mediului ambiant al castelelor (grădini, parcuri) face parte din restaurarea ansamblului, etapele de cercetare, proiectare, pregătire și execuție menționate mai sus sunt valabile și pentru această categorie.

20. Restaurarea valorilor de artă plastică, componente ale castelelor, este parte integrantă din conservarea acestora solicitând, în vederea restaurării, procedee și soluții adecvate cu participarea specialiștilor calificați în domeniu.

Măsuri pe termen lung

21. În spiritul convenției de la Granada este necesară instituirea unor măsuri legislative care să permită controlul intervenției asupra castelelor cât și în zona lor de protecție.

22. Având în vedere că restaurarea castelelor este o sarcină de durată, se impune includerea lor în planificarea regională și zonală în baza respectării principiilor "conservării integrate" în mediul lor natural și uman.

23. Asigurarea unei întrețineri permanente este o condiție esențială a conservării. Prin organizarea și impunerea ei se va urmări evitarea situațiilor critice din prezent.

24. Participanții la conferință sunt de acord:

- să militeze pentru realizarea celor cuprinse în prezenta **Recomandare**;

- să transmită aceste recomandări tuturor instituțiilor naționale și internaționale, forurilor abilitate cu

protecția patrimoniului arhitectural,

- să mențină legăturile și după încheierea conferinței.

25. Participanții la conferință, mulțumind organizatorilor pentru pregătirea și desfășurarea la nivel înalt a conferinței, propune organizatorilor transmiterea prezentei **Recomandări** țărilor din regiune care de data aceasta nu au fost prezente.

*România, Tușnad
23 martie 1996*